

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті доведено необхідність дослідження рівня соціальної безпеки на рівні держави та рівні суб'єкта господарювання. Розглянуто існуючі теоретико-концептуальні підходи до поняття соціальної безпеки як на макро-, так і на мікрорівні. Виділено та узагальнено існуючі напрями оцінки соціальної безпеки підприємства, окреслено їх характеристики та спрямування, відповідно до провідних думок науковців, що їх представляють. Встановлено основні шляхи щодо підтримки та забезпечення соціальної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, функціональні складові економічної безпеки, соціальна безпека, кадрова безпека, інтелектуальна безпека, соціальний інтерес.

P. P. ANTONIUK, N. S. KUPCHYNKA

Khmelnitskyi National University

KEY ASPECTS OF RESEARCH OF SOCIAL SAFETY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The article proved the need to study the level of social security at the level of the State and the level of entity. Considered the existing theoretical and conceptual approaches to the concept of social security both on the macro and micro levels. Highlighted and generalized existing directions of assessment social security of the enterprise outlined their characteristics and trends, according to the thoughts of leading scientists that they represent. Established the basic ways to support and ensure the social security of the enterprise.

Keywords: economic security, functional components of economic security, social security, personnel security, security of intellectual, social interest.

Вступ

Дослідження існуючих підходів до визначення суті поняття «соціальна безпека» дало змогу зазначити, що найважливішими елементами суспільної системи на різних рівнях соціальної ієрархічної структури можуть виступати: індивіди, їх угруповання, суб'єкти господарювання, галузі промисловості, держав та ін. Розвиток економіки країни та особливості функціонування у ринкових умовах господарювання доводять об'єктивну необхідність дослідження даної категорії на макро- і мікрорівні.

За сучасних умов господарювання проблеми оцінки та підтримки безпеки є надзвичайно важливим для підприємства. Дослідження та аналіз рівня безпеки підприємства, оцінки її стану та пошуку шляхів забезпечення є актуальними за умов функціонування у динамічному конкурентному середовищі. Сьогодні багато досліджень присвячено економічній безпеці підприємства, але при тому значно відрізняються основні напрями досліджень, проблеми, що вивчаються, параметри оцінки тощо. Важливо наголосити, що далеко не всі науковці вивчають соціальну безпеку як функціональну складову економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій дав змогу зауважити, що на сьогоднішній день значна кількість публікацій присвячена соціальній безпеці держави, підприємства, особистості. Так, на рівні держави та індивіда питання соціальної безпеки розглядали В.А. Гошовська, Д.В. Зеркалов, В.М. Нижник, О.Ф. Новиков, Е. М. Лібанова, В.В. Серебрянніков, В.А. Скуратівський, А.І. Сухоруков, П.І. Шевчук, А.Т. Хлопцева, та ін. Системна парадигма соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії представлено О.І. Іляш.

Питання оцінки соціальної безпеки на рівні суб'єкта господарювання є менш дослідженими і потребують подальшого вивчення та удосконалення. Проблемами соціальної безпеки підприємства займалися такі економісти, як В.Л. Безбожний, В.Л. Лугова, Т.В. Голубева, Б.Ф. Купчак, Н.Г. Мехеда, О.М. Ляшенко, О.І. Іляш та інші вітчизняні і зарубіжні науковці.

Головною метою даної статті є дослідження та узагальнення існуючих теоретичних підходів до поняття соціальної безпеки на макро- і мікрорівні. Мета статті досягається шляхом виконання таких завдань:

- дослідити існуючі підходи щодо поняття соціальної безпеки на рівні держави та окреслення основних його характеристик;
- вивчити особливості оцінки соціальної безпеки на рівні підприємства, обґрунтування його ознак та спрямувань;
- означити основні заходи забезпечення та підтримки рівня соціальної безпеки підприємства.

Експериментальна частина

Соціальна безпека підприємства тісно пов'язана з іншими функціональними складовими економічної безпеки, певною мірою формує їх і залежить від останніх. Соціальна безпека суб'єкта

господарювання тісно пов'язана з його виробничою, ресурсною, технічною та технологічною безпекою, а саме: з одного боку вона формує певний стан економічної безпеки, а з іншого тісно пов'язана з ним.

Соціальна безпека є основою для кадрової безпеки підприємства під якою розуміють розвиток та забезпечення підприємства персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудові відносини загалом. Кадрова ж безпека відповідно зв'язана з іншими підсистемами, такими як інтелектуальна, інноваційна, інформаційна та правова. Відсутність ефективної соціальної безпеки на підприємстві призводить до не ефективного функціонування кадрової та інших підсистем підприємства [5, с.70].

Розглянемо основні визначення соціальної безпеки на рівні підприємства, що представлено провідними науковцями сучасності та згруповано нами у табл. 1.

Таблиця 1

Теоретичні підходи до визначення поняття «соціальна безпека» на рівні держави

Автор	Визначення
А.І. Сухоруков [1, с.52].	Розглядає соціальну безпеку як складову національної безпеки і визначає як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також від загрози соціальним інтересам. При чому автором узгоджується зв'язок соціальної безпеки і основної мети соціального захисту як підтримання стабільності у суспільстві тобто попередження соціальної напруженості
О.Ф. Новікова [2, с.27]	пропонує вивчати стан соціальної безпеки як наслідок реалізації заходів соціального захисту, який характеризує їх результативність та ефективність і відображає «...стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливаючих на них загроз національній безпеці»
Е. М. Лібанова [3, с.381]	вивчає соціальну безпеку як одну із складових національної безпеки, яка відображає стан захищеності від загроз соціальним інтересам і є результатом реалізації політики соціального захисту
В.А. Скуратівський [4, с.654]	розглядає соціальну безпеку як стан життєдіяльності людини та суспільства, що характеризується сформованою, сталою соціальною системою забезпечення соціальних умов діяльності особистості, її соціальної захищеності, стійкістю щодо впливу чинників, які підвищують соціальний ризик
П.І. Шевчук [5, с.108]	пропонує досліджувати соціальну безпеку людини як певний стан її життєдіяльності, убезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду держави і трансформацію трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог
В.В. Серебрянников, А.Т. Хлопьев [6, с.93]	під соціальною безпекою автори розуміють сукупність заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері, розвиток соціальної структури і відносин в суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, теперішніх і майбутніх поколінь
В.А. Гошовська [7, с.71]	наголошує на органічний зв'язок з одного боку соціального захисту, соціальної безпеки, з іншого соціального розвитку і соціальних відносин; підкреслює що без розвинених соціальних відносин не може бути стабільної соціальної безпеки людини, суспільства, а соціальна безпека значною мірою зумовлює розвиненість, зрілість процесів соціального, суспільного розвитку
Д.В. Зеркалов [8, с.4]	розглядає соціальну безпеку як складову більш загальної категорії національної безпеки і наголошує, що соціальна безпека представляє собою стан захищеності особистості, соціальної групи, спільноти від загроз порушення їх життєво важливих інтересів, прав, свобод. Автор наголошує на зміні пріоритетів, а саме: не людина – заради досягнення економічних цілей, а економіка в інтересах розвитку людини та ін.
В.М. Нижник [9, с. 246]	соціальна безпека це різновид безпеки, яка базується на психологічному стані населення країни. Залежить від багатьох інших видів безпеки, зокрема, від економічної, політичної, цінової, інформаційної та чинників

Узагальнення щодо поняття соціальної безпеки на рівні держави, які представлені нами у табл.1, дали нам змогу виділити основні його характеристики:

- стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз;
- стан соціальної безпеки як наслідок реалізації заходів соціального захисту, який характеризує їх результативність та ефективність;
- стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від загроз, що на нього впливають;
- сукупність заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері;
- розвиток соціальної структури і відносин в суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, теперішніх і майбутніх поколінь;
- стан захищеності особистості, соціальної групи, спільноти від загроз порушення їх життєво важливих інтересів, прав, свобод та ін.

Дослідження проведені нами, дали змогу визначити окремі напрями, що виділено певними авторами. Так С.С. Омельчук, Б.Ф. Купчак, Н.Г. Мехеда та ін. основою соціальної безпеки підприємства вважають матеріальне забезпечення працівників (прожитковий мінімум, ріст заробітної плати, відповідність заробітної плати кваліфікації працівників), прийняті умови праці, відпочинку та покращення їх якості.

Під соціальною безпекою підприємства В.М. Лугова, Т.В. Голубева, розуміють не лише матеріальне забезпечення працівників, а й задоволення нематеріальних потреб, що спрямовані на реалізацію інтересів підприємства. Соціальну безпеку підприємства як стан захищеності підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз, шляхом гармонізації інтересів внутрішніх і зовнішніх суб'єктів вивчає В.Л. Безбожний, при цьому він не виділяє конкретних характеристик соціальній безпеці. Свою увагу, при визначенні соціальної безпеки підприємства, О.І. Іляш концентрує на найбільш ефективному використанні персоналу підприємства для його стабільного функціонування та динамічного соціального розвитку. Узагальнення існуючих теоретичних підходів, за основною думкою науковців, що їх представляють дали змогу виділити

основні ознаки соціальної безпеки та її характеристики, що представлено нами у табл. 2.

Таблиця 2

Трактатування поняття «соціальна безпека підприємства» в різних літературних джерелах

Автор	Визначення поняття	Ознака (характеристика)	Спрямування
Лугова В. М., Голубєва Т.В. [15, с. 70]	створення системи взаємовигідних партнерських відносин між персоналом та керівництвом підприємства, що забезпечується задоволенням матеріальних та нематеріальних потреб працівників та реалізацією інтересів підприємства	взаємовигідні відносини на рівні підприємства між персоналом та керівництвом	1. задоволення матеріальних та нематеріальних потреб працівників; - на реалізацію інтересів підприємства
Омельчук С. С. [11, с. 208]	полягає в забезпеченні прожиткового мінімуму працівникам підприємства, росту заробітної плати, системи мотивації й оплати праці за кінцевими результатами роботи, відповідності заробітної плати кваліфікації працівників	забезпечення прожиткового мінімуму та росту заробітної плати	2. відповідність заробітної плати кваліфікації працівників; - відповідність системи мотивації та оплати за кінцевим результатом роботи працівника
Купчак Б. Ф. [12, с. 344]	характеризується таким станом соціально-економічного розвитку підприємства, що забезпечує його працівникам належний рівень життя, доходів, прийнятні умови праці та відпочинку незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз	3. належний рівень життя, доходів; 4. умови праці та відпочинку.	5. на подальший соціально-економічний розвиток підприємства.
Безбожний В.Л. [13, с.29]	стан захищеності підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз, який досягається шляхом гармонізації та взаємоузгодження його інтересів відповідно до інтересів суб'єктів внутрішнього й зовнішнього середовища в часі та просторі	захищеність підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз.	6. на реалізацію інтересів підприємства.
Мехеда Н. Г., А. Маджула [18, с. 85]	система соціально-економічних заходів, які спрямовані на матеріальне забезпечення працівників, покращення якості життя та умов праці	матеріальне забезпечення підприємства	7. на покращення якості життя, умов праці.
Ляшенко О.М. Безбожний В.Л. [16, с.66]	характеризує різновекторну взаємодію в часі та просторі соціально-економічних інтересів з метою уникнення нівелювання деструктивних чинників в процесі досягнення цілей розвитку підприємства в умовах конкуренції	взаємодія соціально – економічних інтересів	8. на цілі розвитку підприємства.
Ляш О. І. [17, с. 58]	стан взаємозв'язку людських, корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне використання персоналу для стабільного його функціонування та динамічного соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним загрозам.	взаємозв'язок людських корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей	9. ефективне використання персоналу та економічний соціальний розвиток.

Автори наголошують, що система соціальної безпеки на підприємстві складається з таких структурних як соціальні інтереси, соціальні загрози та чинники, що їх обумовлюють. Під соціальними інтересами розуміють задоволення соціальних потреб. Соціальні загрози руйнують людський потенціал підприємства та перешкоджають його розвитку, вони проявляються на рівні особистості (низький рівень задоволення потреб працівників), на рівні колективу (низька якість взаємовідносин із колегами і керівництвом), на рівні підприємства (відсутність соціальної відповідальності бізнесу і партнерства, низький рівень досягнення цілей підприємства) [15, с. 70].

Для аналізу соціальної безпеки підприємства доцільно виділити ряд параметрів, що її характеризують: розмір мінімальної заробітної плати; середня заробітна плата одного середньооблікового працівника; чисельність працівників, заробітна плата яких нижча від прожиткового мінімуму; заборгованість із заробітної плати; питома вага заробітної плати в ціні продукції (робіт, послуг); витрати сім'ї працівника на харчування; темпи скорочення чисельності персоналу; тривалість робочого тижня [14, с.226].

Соціальна безпека підприємства є чинником досягнення результативності управлінських технологій та рішень, конкурентоспроможності підприємства, ефективності виробництва. При зростанні конкуренції між підприємствами соціальна безпека стає головною умовою розвитку суб'єктів господарювання. Ефективне її використання за таких умов є найважливішою конкурентною перевагою підприємств.

Зміцнення соціальної безпеки організації можливе за рахунок впровадження ефективних заходів для вдосконалення соціального розвитку підприємства та захисту персоналу підприємства (забезпечення гармонійного і всебічного підвищення якості життя персоналу підприємства та умов трудової діяльності). Виділяють головні напрямки вдосконалення соціальної безпеки підприємства: наближення рівня оплати праці до рівня розвинутих країн; залучення робітників до управлінських функцій; підвищення кваліфікації працівників; зацікавленість адміністрації підприємства в працевлаштуванні безробітних; розвиток соціальної інфраструктури підприємства; підвищення матеріальної відповідальності працівників за результати своєї праці [17, с.56].

Важливо наголосити що рівень соціальної безпеки значною мірою залежить від результативності діяльності працюючих, а саме від розміру їх мінімальної заробітної плати та її динаміки. Вагоме значення має також динаміка показників середньої заробітної плати за категоріями персоналу, інтенсивність скорочення працюючих, ефективність використання робочого часу тощо.

Висновки

Соціальна безпека підприємства є чинником досягнення результативності управлінських технологій та рішень, конкурентоспроможності підприємства, ефективності виробництва та використання трудового потенціалу. При зростанні конкуренції між підприємствами соціальна безпека стає головною умовою розвитку суб'єктів господарювання та підвищення рівня їх соціального захисту.

Проведені дослідження дали змогу зробити висновки, щодо необхідності забезпечення та підтримка відповідного стану соціальної безпеки на рівні суб'єкта господарювання, що дасть можливість останнім дотримуватися певного рівня заробітної плати і його позитивної динаміки в порівнянні з мінімальним її розміром, що встановлено державою; забезпечити своєчасність розрахунків з оплати праці та зменшити заборгованість по заробітній платі і таким чином підвищити рівень розрахункової дисципліни підприємства з працюючими; зменшити частку випуску трудомісткої продукції і відповідно підвищити частку матеріаломісткої продукції, більш вигідної для підприємства; уповільнення темпів скорочення персоналу та підвищення ефективності його використання.

Література

1. Сухоруков А.І. Методичні рекомендації щодо оцінки рівні економічної безпеки України / Сухоруков А.І., Воробйов С.Л., Крупельницька Т.П. – К. : Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2003. – 63 с.
2. Новікова О.Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення / О.Ф. Новікова. – Донецьк : ІЕП НАН України, 1997. – 460 с.
3. Лібанова Е. Ринок праці і соціальний захист : [навч. посіб із соц. політики] / Е. Лібанова, О. Палій. – К. : Основа, 2004. – 491 с.
4. Енциклопедичний словник з державного управління / [Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
5. Шевчук П.І. Соціальна політика / П.І. Шевчук. – Львів : Світ, 2003. – 400 с.
6. Серебрянников В.В. Социальная безопасность России / В.В. Серебрянников, А.Т. Хлопьев. – М. : ИСПИ РАН, 1996. – 352 с.
7. Соціальна держава: український вибір / [за ред. В.А. Гошовської]. – [2-е вид.]. – К. : ЦПСД, 2007. – 337 с.
8. Зеркалов Д.В. Социальная безопасность : [монографія] / Зеркалов Д.В. – К. : Основа, 2012. – 530 с.
9. Нижник В.М. Економічна дипломатія та економічна безпека України : [навч. посіб.] / В.М. Нижник. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 299 с.
10. Іляш О.І. Системна парадигма соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії / О.І. Іляш // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 2. – С. 23–32.
11. Омельчук С.С. Визначення сутності поняття "економічна безпека підприємства" та його складових / С.С. Омелянчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2008. – № 6. – Т. 1. – С. 206–210.
12. Купчак Б.Ф. Економічна безпека підприємництва: суть та умови виникнення / Б.Ф. Купчак // Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. «Економіка». – 2010. – Вип. 2. – С. 334–346.
13. Безбожний В.Л. Вибір способу забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / В.Л. Безбожний // СХУ ім. В. Даля МОН України. – Луганськ, 2009. – 20 с.
14. Троц І. В. Забезпечення економічної безпеки на підприємстві з метою попередження банкрутства / І.В. Троц // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – 2012. – № 1 (59). Ч. 2. – С. 223–227.
15. Лугова В.М. Соціальна безпека як ключова підсистема безпеки підприємства / В.М. Лугова, Т.В. Голубева // БІЗНЕСІНФОРМ. Економіка. – 2011. – № 10. – С. 69–72.
16. Ляшенко О.М. Значення соціально-економічної безпеки підприємства як функція сучасного менеджменту / О.М. Ляшенко, В.Л. Безбожний // Наукові праці ДОНТУ. Сер. «Економіка». – 2007. – Вип. 33–1. С. 66–70.
17. Іляш О.І. Наукові передумови ідентифікації категорії «соціальна безпека регіону» / О.І. Іляш // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки. – Сер. «Регіональна економіка». – 2010. – Вип. 7(27). Ч. 3. – С. 37–62.
18. Мехеда Н.Г. Планування соціальної безпеки на підприємстві [Електронний ресурс] / Н.Г. Мехеда, А. Маджула. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=39869>

References

1. A.I. Sukhorukov, *Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy*. Kyiv, Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky, 2003, 63 p.
2. O.F. Novikova, *Sotsialna bezpeka: orhanizatsiino-ekonomichni problemy i shliakhy vyrishennia*. Donetsk, IEP NAN Ukrainy, 1997, 460 p.
3. E. Libanova, *Rynok pratsi i sotsialnyi zakhyst: navch. posib iz sots. polityky*. Kyiv, Osnova, 2004, 491 p.
4. *Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinni*. Ed. by Yu.V. Kovbasiuka, V.P. Troshchynskoho, Yu.P. Surmina. Kyiv, NADU, 2010, 820 p.
5. P.I. Shevchuk, *Sotsialna polityka*. Lviv, Svit, 2003, 400 p.
6. V.V. Serebryannikov, *Social'naya bezopasnost' Rossii*. Moscow, ISPI RAN, 1996, 352 p.
7. *Sotsialna derzhava: ukraïnskyi vybir*. Ed. by V.A. Hoshovskoi. Kyiv, TsPSD, 2007, 337 p.
8. D.V. Zerkalov, *Social'naya bezopasnost': monografiya*. Kyiv, Osnova, 2012, 530 p.
9. V.M. Nyzhnyk, *Ekonomichna dyplomatiia ta ekonomichna bezpeka Ukrainy*. Khmelnytskyi, KhNU, 2007, 299 p.
10. O.I. Iliash, *Systemna paradyhma sotsialnoi bezpeky na riznykh rivniakh suspilnoi, Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, 2011, No. 2, pp. 23-32.
11. S.S. Omelchuk, *Vyznachennia sutnosti poniattia "ekonomichna bezpeka pidpriemstva" ta yoho skladovykh*. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Economical science*. 2008. Issue 6. Volume 1. pp. 206-210.
12. B.F. Kupchak, *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva: sut ta umovy vynyknennia*, *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. «Economy»*, 2010, No. 2, pp. 334 - 346.
13. V.L. Bezbozhnyi, *Vybir sposobu zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky velykykh promyslovykh pidpriemstv: avtoref. dys. na zdobuttia nauk, kand. ekon. nauk: 08.00.04, SNU im. V. Dalia MON Ukrainy*. Luhansk, 2009, 20 p.
14. I.V. Trots, *Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky na pidpriemstvi z metoiu poperedzhennia bankrutstva*, *Visnyk Zhytomyrskoho natsionalnoho universytetu. Economical science*, 2012, No. 1(59), Vol. 2, pp. 223-227.
15. V.M. Luhova, *Sotsialna bezpeka yak kliuchova pidsystema bezpeky pidpriemstva*, *BIZNESINFORM. Economy*, 2011, No. 10, pp. 69-72.
16. O.M. Liashenko, *Znachennia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva yak funktsiia suchasnoho*, *Naukovi pratsi DONTU. «Economy»*, 2007, No. 33-1, pp. 66-70.
17. O. I. Iliash, *Naukovi peredumovy identyfikatsii katehorii «sotsialna bezpeka rehionu»*, *Zbirnyk naukovykh prats Lutskeho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Economical science. «Regional Economics»*, 2010, No. 7(27), Vol. 3, pp. 37-62.
18. N.H. Mekheda. *Planuvannia sotsialnoi bezpeky na pidpriemstvi – Web Resource*. Available at: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=39869>

Надійшла 14.04.2013